

Devširma kao poželjna praksa: nekoliko primjera iz druge polovice 16. i prve polovice 17. stoljeća

Sažetak:

Sultan Murat II. uveo je u 15. stoljeću jedan novi namet koji se ticao kršćanskog stanovništva novoosvojenih europskih prostora. Bila je to institucija devširme koja je označavala sakupljanje podobnih kršćanskih dječaka za janjičarske odrede. U ovom radu analizom nekoliko odabranih izvora pokazat će se je li taj naizgled okrutan namet uistinu bio nešto što su kršćanske obitelji htjele izbjeći pod svaku cijenu ili su postojale i neke pozitivne strane devširme. Sagledavanjem izvora pokazalo se da devširmom nisu bili obuhvaćeni samo kršćani nego i muslimani, da su postojala i dobrovoljna javljanja dječaka za devširmu, ali i da su neka sela bila oslobođena od tog nameta. Takvi su slučajevi ukazali na činjenicu da se ne može govoriti isključivo o negativnoj praksi iako to dakako ne znači ni da se radilo o isključivo pozitivnoj praksi, već samo da su postojali i primjeri u kojima je devširma mogla biti pogodna ili u kojima nije bila rigidno provođena.

Ključne riječi: devširma, dobrovoljna javljanja, izuzeća od devširme, janjičari

Uvod – način i pravila provođenja devširme

Devširme u doslovnom prijevodu s turskog jezika znači sakupljanje ili branje, stoga je jasno da je naziv za tu instituciju došao upravo iz opisa onoga što ona jest. Naime, radi se o praksi sakupljanja kršćanskih dječaka iz europskih provincija Osmanskog Carstva kojima su se obično popunjavali janjičarski odredi. Ti su dječaci nerijetko ostajali i na sultanovu dvoru gdje su se obrazovali za paževe od kojih su samo najsposobniji mogli dobiti neku bolju službu. Ovakva je praksa započela u vrijeme sultana Murata II. koji je na vlast došao 1421. godine, poslije krize u Osmanskom Carstvu uzrokovane porazom u bitci kod Ankare 1402. godine i građanskim ratom koji je uslijedio nakon poraza.

Time su janjičarski redovi bili ispražnjeni te se potreba za obnovom vojske, u carstvu čija je politika prvenstveno osvajačka, nametala sama po sebi. Novi je sultan rješenje pronašao upravo u novoj praksi – devširmi, koja se pokazala i više nego efikasnom, a što potvrđuje i činjenica da je tijekom 15. i 16. stoljeća osmanska vojska za europske države bila gotovo nepobjediva.¹

Institucija devširme ili, kako je uvriježeno, „danak u krvi“ nije od strane osmanske vlasti smatrana porobljavanjem stanovništva, već je to za njih bio upravo danak, odnosno izvanredni namet koji se ticao raje. S obzirom na to da je to bio izvanredni namet koji se prikupljao samo prema potrebi, ne možemo sa sigurnošću govoriti o njegovoj periodičnosti, ali ipak postoje indicije da se sakupljao svakih tri do sedam godina. Kad bi došlo vrijeme za provođenje devširme, prvo bi sultan izdao carski ferman u kojem su bile navedene detaljne upute i pravila koja se moraju poštivati prilikom njenog provođenja. Tim bi fermanom sultan također odredio i janjičarskog agu koji će biti zadužen za kupljenje devširme na točno određenom području, a osim njega upute iz fermana dobio bi i lokalni kadija čija je uloga bila nadgledati čitav proces i reagirati u slučaju kršenja pravila ili kojekakvih malverzacija. U slučaju da do kakvih problema dođe, a izvori pokazuju da ih je stvarno i bilo, sultan nadovezujući se na ferman izdaje novu carsku odredbu (*hüküm*) kojom upozorava da je potrebno striktno se držati fermana. No, ako izostavimo moguća odstupanja, devširma se načelno trebala provoditi na način da povjerenstvo dođe u određeno mjesto i okupi svu mušku djecu u starosti od osam do osamnaest ili dvadeset godina. S njima bi bili i njihovi očevi, a nakon detaljnog pregleda svakog dječaka izabirali bi se oni najzdraviji i najsposobniji. Izabranim bi se dječacima u poseban registar upisivalo osobno ime, ime oca, starost te izgled i tada su bili spremni za odlazak u prijestolnicu, najčešće po grupama od 100 do 150 dječaka. Pošto bi stigli u Istanbul, ponovo su se birali najbolji od dovedenih dječaka i takvi bi bili poslani na izobrazbu za paževe, dok bi ostali bili određeni za janjičare. Svakako su se oni sposobni, bilo na dvoru, bilo u vojsci, mogli uspinjati na društvenoj ljestvici u Osmanskom Carstvu te doseći i najviše moguće funkcije, poput one velikog vezira. S obzirom na to da je osmanski feudalni sustav, poznat kao timarsko-spahijski sustav, imao obilježja meritokracije, dakle na važne pozicije dolazili su sposobni, a ne etnički Turci, čest je bio slučaj da su ti sposobni pojedinci potekli upravo iz devširme.²

Iako je rečeno da su se pri kupljenju devširme okupljala sva muška djeca iz nekog mjesta, valja napomenuti da su postojali strogi propisi kojima je određeno koji su dječaci oslobođeni devširme. Bili su to ponajprije sinovi jedinici ili dječaci koji nemaju oba roditelja, ali isto tako i oni koji su već oženjeni ili koji su na izučavanju nekog zanata. Osobito se nije smjelo uzimati siročad jer su takvi dječaci smatrani oportunistima i nediscipliniranima.³ Bilo je, da-

¹ Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje, s. v. „Devširme,“ <https://www.encyklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14894> (posjet 26. 1. 2021).

² Halil İnalçık, *Osmansko Carstvo: klasično doba 1300. – 1600.*, prev. Dino Mujadžević (Zagreb: Srednja Europa, 2002), 96-97.

³ Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), 136.

kako, važno i da dječak nema nikakvu fizičku manu, kao i da se u ponašanju ne naziru neke loše osobine poput sebičnosti. Takvi su se dječaci smatrali nepodobnima i njih je ovaj namet zaobišao. No, osim što su postojale odredbe ovakvog tipa, također su postojale one koje pokazuju da se devširma odnosila i na muslimansko stanovništvo. Naime, iako su u početku kupljeni samo nemuslimanski dječaci, ta se praksa s vremenom mijenjala, a smatra se da je od vremena vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenog naređivano isključivo kupljenje muslimanskih dječaka iz Bosne.⁴

Nakon što je iznesena načelna definicija devširme i opisan sam proces njenog izvršavanja te najvažnija pravila koja su se pritom morala poštivati, valja još napomenuti kako se takva praksa tradicionalno smatrala vrlo okrutnom te da je narod pokušavao učiniti sve kako bi taj namet izbjegao.⁵ No, iako je, nakon svega dosad navedenoga, razvidno da takav zaključak nipošto ne može biti kriv, ovaj rad nastoji na temelju odabranih izvora ustanoviti je li to uistinu jedini točan zaključak ili se ipak o instituciji devširme može govoriti i s pozitivnim predznakom. U tom smislu, glavno pitanje koje se u radu postavlja jest postoje li primjeri situacija u kojima je devširma mogla biti pogodan namet. Drugim riječima, kada i u kojim slučajevima je devširma bila poželjna?

O janjičarima

Budući da su se janjičari ponajviše regrutirali devširmom, držim da je prvo potrebno njima posvetiti kratko zasebno poglavlje. Već je rečeno da se od oko polovice 16. stoljeća uz kršćansku u janjičarski korpus kupe i muslimanska djeca iz Bosne, što predstavlja iznimku.⁶ Svakako je jasno zašto su kršćani koje se u početku regrutiralo bili najpodobniji za janjičarski korpus. Naime, odgovor leži u jednostavnoj činjenici da je osmanska vlast smatrala kako će dječaci odvedeni devširmom kao sultanovi robovi koji su podvrgnuti vojnom *drilu* biti zbog straha od sultana najodaniji i uvijek spremni umrijeti u borbi za razliku od muslimana, a osobito etničkih Turaka, koji su smatrani nepodobnima jer će vjerojatno htjeti svoj položaj zloupotrijebiti i buniti se protiv sultana.⁷ Stoga je pitanje zašto Bosna odskače od tog pravila pa se iz tog pod-

⁴ Ešref Kovačević, „Jedan dokumenat o devširmi,“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 22-23 (1976): 204-205.; Pitanje odvođenja muslimanskih dječaka iz Bosne kontroverzno je historiografsko pitanje. Iako se u janjičarskom zakonu (zapravo traktatu) s početka 17. stoljeća navodi da se radilo o privilegiju za muslimane, Nenad Moaćanin smatra da je u pitanju bilo samo zadržavanje prakse devširme u Bosni u uvjetima snažne islamizacije, Više o tome u Željko Holjevac i Nenad Moaćanin, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku* (Zagreb: Leykam international, 2007), 173.

⁵ İnalçık, *Osmansko Carstvo: klasično doba 1300. – 1600.*, 96-97.

⁶ Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*, 136.

⁷ Laszlo M. Alföldi, „The Battle of Mohacs, 1526,“ u *From Hunyadi to Rákóczi: war and society in late medieval and early modern Hungary*, ur. János M. Bak i Béla K. Király (New York: Social Science Monographs, Brooklyn College Press: Distributed by Columbia University Press, 1982), 190.

ručja regrutiraju i muslimani. Iako je ključ možda u tome da se nije radilo o izvornim nego o relativno nedavno preobraćenim muslimanima, dakle bivšim kršćanima, ipak ostaje znakovita činjenica da se od jednog trenutka naređuje isključivo kupljenje muslimana. Tu pojavu moglo bi se objasniti izvorom o janjičarskom zakonu iz 1606. godine u kojem se ona prikazuje kao povlastica koju je još Mehmed II. Osvajač dao narodu tog područja nakon što su prešli na islam: „A kada su oni svi od reda prihvatili i islamsku vjeru, Njegovo Veličanstvo padišah [Mehmed II., op. a.] – utočište svijeta – saznajući o tome, shvatio je da to nije loš narod i rekao onima koji su se udostojili časti da postanu muslimani: ‘Tražite od mene šta želite.’ Tada su oni zamolili: ‘Neka se vrši uzimanje dječaka i iz naših zemalja.’“⁸ Međutim, validnost tog razloga upitna je, već i zbog toga što se najvjerojatnije nije moglo raditi o prelasku cjelokupnog stanovništva na islam, unatoč tome što je islamizacija bila jaka pa je sredinom 16. stoljeća polovica stanovništva bila preobraćena.⁹ Ipak, činjenica jest da je „ocjena“ stanovništva bila važan kriterij pri određivanju obuhvata devširme jer je neke narode poput Židova te stanovnike nekih regija poput Trabzona devširma zaobišla jer su smatrani lošim narodom, točnije neadekvatnim za regrutaciju.¹⁰ Osim toga, u Bosni je nastupila jača islamizacija pa je, u uvjetima stalne potrebe za vojskom, promjena prakse devširme¹¹, koja će obuhvatiti i novopečeno muslimansko stanovništvo, bila zapravo vrlo pragmatična odluka.¹²

No, to i dalje nije promijenilo kriterije koje dječaci moraju zadovoljiti da bi postali janjičari, a koji su podrazumijevali da budu potpuno zdravi, bez fizičkih nedostataka, dobra vladanja i slično, kako bi kao takvi mogli biti podvrgnuti vojnoj stezi. Osim toga, traktat iz 1606. godine donosi i neke zanimljive stereotipe o idealnom janjičaru pa su tako, primjerice, poželjniji bili sinovi nekih uglednijih ljudi poput svećenika, nego sinovi stočara jer se smatralo da su neuki. Nadalje, nisu poželjni bili ni previsoki momci koji su smatrani glupima ni preniski za koje se smatralo da izazivaju nevolje,¹³ kao ni oni koji pokazuje osobine sebičnosti, oholosti, kukavičluka ili brbljivosti. Često je uz to bio važan i osobni dojam koji o dječaku steknu predstavnici vlasti zaduženi za odabir.¹⁴ Kako ne bi došlo do propusta, svakog se odabranog dječaka detaljno opisalo pa je tako prilikom regrutacije iz 1565. godine jedan dječak zapisan ovako: „Mehmed, sin Mustafe, iz sela Poljar. Srednjeg rasta, plavokos, plavih obrva, dugog lica, plavih očiju, na desnoj strani glave ima izražen oži-

⁸ Adem Handžić, „O janjičarskom zakonu,“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 46 (1997): 148.

⁹ Holjevac i Močanin, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*, 126.

¹⁰ Handžić, „O janjičarskom zakonu,“ 143, 148.

¹¹ Umjesto kao promjena prakse, također se može shvatiti kao zadržavanje dotadašnje prakse bez obzira na islamizaciju.

¹² Kovačević, „Jedan dokumenat o devširmi,“ 204.

¹³ Imber, *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*, 136.

¹⁴ Nenad Močanin, *Turska Hrvatska* (Zagreb: Matica hrvatska, 1999), 50.

ljak, približno petnaest godina.¹⁵ Tako su se u načelu opisivali svi dječaci kako ne bi moglo doći do zamjene te kako bi ih lakše našli u slučaju bijega. Kad bi ti odabrani dječaci postali janjičari bilo im je zabranjeno ženiti se te vršiti bilo koju drugu službu koja nije vezana uz vojsku, iako se to s vremenom sve više zanemarivalo.¹⁶

Što kažu izvori?

Za početak uzmimo jedan izvor iz druge polovice 16. stoljeća što ga je Ešref Kovačević datirao u 1564. godinu.¹⁷ Radi se o kraju vladavine sultana Sulejmana Veličanstvenog koji u carskoj naredbi (*hüküm*), upućenoj kadijama Bosanskog, Kliškog i Hercegovačkog sandžaka, naređuje da se ne krše odredbe regrutacije u adžemi oglane (*acemi oğlan* – novaci za janjičare) koje su dane u carskom fermanu. Jedna od odredbi bila je upravo ona koja kaže da se u adžemi oglane uzimaju samo muslimanski dječaci: „Pošto su sa područja vaših kadiluka, po dosadašnjoj praksi regrutovani u adžemi oglane pretežno obrezani dječaci, to se obično i uzimaju oni koji su obrezani.“¹⁸ Stoga je iz ove odredbe jasno da se u jednom trenutku nisu više regrutirala samo kršćanska, već i muslimanska djeca, a iako nije potpuno sigurno kada se taj prijelaz dogodio, vjerojatno je to bilo upravo za vrijeme ovog sultana. O mogućim razlozima takve odluke bilo je riječi u prošlom poglavlju.

Iz perioda iz kojeg potječe ovaj izvor, potječu i još neki izvori koji se vjerojatno tiču jednog vala regrutacije, a koji nam mogu dati konkretne podatke o broju regrutiranih muslimanskih i nemuslimanskih dječaka kao i podatke o području regrutiranja. Tako znamo da je 1564. ili 1565. godine iz Bosne regrutirano ukupno 72 dječaka i to većina iz kadiluka Novi Pazar. Iako je taj kadiluk bio naseljen većinom kršćanskim stanovništvom (81%), ipak je najviše regrutiranih dječaka bilo među muslimanima (76%). S time ima veze i područje regrutiranja pa je najveći broj dječaka (73%) bio iz samo dviju nahija, Jeleč i Ras, jer je upravo u tim nahijama islam bio najbolje prihvaćen. Dakle, ovi konkretni podatci pokazuju kako odredba o regrutiranju muslimana nije nikako bila samo mrtvo slovo na papiru, već stvarno primjenjivana praksa.¹⁹

Osim što potvrđuju da je praksa regrutiranja muslimanskih dječaka bila ustaljena, izvori iz 1564./65. godine donose još jednu iznimno važnu činjenicu koja nam može pomoći u rasvjetljavanju postavljenog problema. Naime, sultan vrlo jasno navodi da „kada stigne ovaj hukum ovako da se postupi: od starosjedilačkog stanovništva toga područja regrutiraju se u adžemi oglane oni koji su obrezani, pa neka to ne budu oni koji su kasnije odnekud došli

¹⁵ Aladin Husić, „O regrutaciji u adžemi oglane u Bosni 1565. godine,“ *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 23/37 (2016): 52.

¹⁶ Moaćanin, *Turska Hrvatska*, 50.

¹⁷ Dokument se čuva u Arhivu Predsjedništva vlade Republike Turske u Istanbulu.

¹⁸ Kovačević, „Jedan dokumenat o devširmi,“ 206-207.

¹⁹ Husić, „O regrutaciji u adžemi oglane u Bosni 1565. godine,“ *passim*.

samo zato da bi postali adžemi oglani...²⁰ Prema tome, nameće se pitanje zašto bi neko stanovništvo migriralo na područje s kojeg se kupi devširma s namjerom upravo da njihov sin ima mogućnost postati adžemi oglan, ako smo na početku naveli da je stanovništvo htjelo izbjeći taj namet. Očito je, prema ovom izvoru, da postoje i oni kojima ovakav namet nije bio nepoželjan. Razlozi takvog shvaćanja devširme, kao nečeg poželjnog, leže svakako u ekonomskom statusu stanovništva toga područja. Stanovništvo je bilo vrlo siromašno pa je devširma u očima seljaka mogla biti jedan od izlaza iz njihovih problema jer je barem jednom sinu mogla pružiti obrazovanje, ekonomsku sigurnost i možda općenito bolji život.²¹ No, ostaje još vidjeti je li ovo samo iznimka ili su doista bili česti slučajevi kada podanici žele biti obuhvaćeni devširmom.

Da se ne radi o izoliranom slučaju potvrđuje još jedan kasniji izvor iz 1646. ili 1647. godine u kojem je zapisano da jedan dječak izjavljuje kako dobrovoljno ide u devširmu, a za to dobiva i 3100 akči od ostalih seljaka iz toga sela. Riječ je o dogovoru između seljaka koji su odlučili da će se dotični dječak javiti da ide u devširmu, a zauzvrat će dobiti već spomenutu svotu novca. To se i u izvoru vrlo jasno i precizno navodi: „Mihajlo, sin Kirov iz sela Kristofor, koji je sada primio islam i zove se Mehmed. On je priznao i izjavio u prisustvu stanovnika sela Malovišta i Vlahče sljedeće: Primio sam 3 100 akči od stanovnika spomenuta dva sela i obavezao sam se da idem u devširmu.“²² Stoga se nedvojbeno može reći da su slučajevi dobrovoljnog javljanja u devširmu postojali iako ne možemo spekulirati o konkretnim podacima koliko je takvih slučajeva bilo. O razlozima dobrovoljnog javljanja teško je govoriti jer oni mogu biti različiti od pojedinca do pojedinca, ali ono što je primijetio povjesničar Halil İnalçik može dati jedan plauzibilan odgovor. Naime, radi se o tome da je rodbina dječaka regrutiranih u janjičare bila oslobođena plaćanja džizije, što svakako predstavlja jak motiv za dobrovoljno regrutiranje. Uostalom, ova pojava može ukazati i na to da je devširma smatrana svojevrsnom kvazivojnom službom koja je, kao i ostale takvog tipa, dovodila do oslobađanja od džizije.²³

U izvoru iz 1638. godine saznajemo nadalje da postoji običaj prema kojem se za obitelj iz koje sin odlazi u devširmu skupljaju „crvena čoja“ (sukno od vune) i „traš akčesi“ (*traş akçesi*), odnosno novac za brijanje. Taj se novac skupljao prema broju kuća te bi se predao agi zaduženom za devširmu koji bi onda sve skupljeno uručio ocu regrutiranog dječaka. U ovom konkretnom slučaju iz 1638. godine neki Petko iz sela Dragoš izjavljuje: „Po običaju, na račun stanovnika spomenutog sela iz ruku spomenutog zastupnika primio sam i uzeo crvenu čoju i traš akčesi za mog spomenutog sina Niška.“²⁴ Svakako se

²⁰ Kovačević, „Jedan dokumenat o devširmi,“ 207.

²¹ Isto, 205.

²² Aleksandar Matkovski, „Prilog pitanju devširme,“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 14-15 (1969): 306.

²³ Victor L. Ménage, „Some Notes on the Devshirme,“ *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 29/1 (1966): 78.

²⁴ Matkovski, „Prilog pitanju devširme,“ 300.

pazilo da novac koji se skupljao za taj dar bude u skladu s brojem kuća toga sela te da seljacima to ne bude prevelik teret, a također se i brinulo da predstavnicima vlasti ne bi uzeli taj novac za sebe ili pokušali namaknuti veću svotu od potrebne. Osim toga, u carskim se odredbama često navodilo i da se nakon kupljenja devširme ne smije uznemiravati ostatak obitelji regrutiranog dječaka pa tako postoji izvor iz 1622. godine u kojem sultan carskim fermanom jasno naglašava da „kad se od onih koji imaju više djece uzme jedno, ostala neka se vrate ocu i neka im se ne prave smetnje“.²⁵

Česta su bila i izuzeća pojedinih sela od devširme, a obično se radilo o rudarskim selima ili onima koji čuvaju i uređuju putove i mostove. Tako u izvoru, ponovo iz 1622. godine, sultan naređuje da se iz onih sela koja kažu da su oslobođena devširme nikako ne regrutiraju dječaci: „Ako neka sela kažu: mi smo rudarska ili vakufska raja i imamo naredbu da nam se djeca ne uzimaju, ..., i ako se opiru davanju djece za janjičare u tom slučaju moja naredba je: ako raja, stanovnici, tog sela imaju hukum u kojima je zapisano da su oslobođeni davanja djece za janjičare i ako ne žele da ih daju, nikako ih ne uzimati.“²⁶ Da ovo nije bila samo odredba na papiru, već da se primjenjivala i u praksi, dokazuju nam primjeri iz Popisa Požeškog sandžaka iz 1579. godine gdje u detaljnom popisu nahija koje spadaju u ovaj sandžak nalazimo pojedina sela za koja se navodi da su oslobođena devširme. Primjerice, u nahiji Jošava koja pripada kadiluku Gorjani navode se sela Vučevci, Viškovci, Đurdanci, Junakovci, Velić Vas i Kećinci koja su oslobođena nekoliko nameta, a između ostaloga i devširme jer oni popravljaju i uređuju putove i mostove, a to je za dvor svakako vrlo korisno. Osim njih, u istom popisu navode se i sela Puhovci, Ivanovci i Baginci u nahiji Gorjani koja su se obvezala na izgradnju mosta i njegovo održavanje te su zauzvrat i oni oslobođeni devširme.²⁷ Izuzeća od tog nameta nalazimo i u Opširnom popisu Kliškog sandžaka iz nešto ranijeg razdoblja, 1550. godine. Naime, u tom je popisu jasno naznačeno da su stanovnici nahije Unac derbendžije, odnosno čuvari graničnog područja, i da su kao takvi upisani pod porez filurija. No, kada su stanovnici nahije Unac zatražili da ih se zbog njihove službe rastereti mogućih izvanrednih nameta, osmanska je vlast na to pristala jer je njihovu službu smatrala korisnom za svoju državu. Odluka je stoga bila da sve dok stanovnici ustraju u svojoj službi i ispravno obavještavaju Portu o neprijateljskim napadima, nahija bude oslobođena mnogih nameta, a između ostaloga i davanja djece u janjičare.²⁸ Kao što je i dosad napominjano, nemoguće je govoriti o učestalosti ovakve prakse, međutim već samo njeno postojanje otvara prostor drukčijim razmatranjima devširme.

Možda na prvi pogled praksa izuzimanja sela od devširme upućuje upravo na suprotan zaključak – da se radi o nepoželjnom i okrutnom nametu,

²⁵ Isto, 296.

²⁶ Isto, 298.

²⁷ *Popis sandžaka Požega 1579. godine*, prev. Fazileta Hafizović, ur. Stjepan Sršan (Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2001), 80-89.

²⁸ *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, obradili Fehim Dž. Spaho i Ahmed S. Aličić, prir. Behija Zlatar (Sarajevo: Orijentalni institut, 2007), 48.

jer ako se nešto nastoji izbjeći onda se zasigurno ne radi o nečemu poželjnom. Pa iako je to zasigurno točan i nadasve logičan zaključak, držim da nam praksa izuzimanja od nameta može ukazati i na nešto posve drukčije, a to je da osmanski porezni sustav odražava umjerenost i osjećaj za mjeru. Drugim riječima, da se ne radi o rigidnom, nego o vrlo elastičnom sustavu, u sklopu kojeg se i na devširmu može gledati u takvom svjetlu.

Zaključak

Institucija devširme, koju je u prvoj polovici 15. stoljeća uveo sultan Murat II., bila je jedan specifičan namet koji je obilježio 16. i 17. stoljeće europskih provincija Osmanskog Carstva. Iako se na prvi pogled praksa kupljenja kršćanskih dječaka u osmansku vojsku može činiti kao uistinu okrutan namet, u ovom radu prikazani su i neki izvori koji takvo mišljenje opovrgavaju. Uzevši u obzir sve navedeno u tim izvorima – da su devširmom bili obuhvaćeni i muslimanski sinovi, da su potvrđena dobrovoljna javljanja za regrutaciju kao i dogovori među seljacima tko će biti poslan u adžemi oglane, zatim da su postojali i običaji darivanja regrutiranog dječaka te isto tako da su mnoga sela zbog svoje važnosti bila oslobođena takvog nameta – možemo, barem donekle, opovrgnuti početnu misao da je institucija devširme bila isključivo okrutan namet koji je stanovništvo htjelo pod svaku cijenu izbjeći. Nasuprot tome, na devširmu se može gledati kao na priliku za obrazovanje i bijeg od siromaštva koju su mnogi iskoristili i na kraju postali visoki službenici u Osmanskom Carstvu.

Međutim, kako je svatko ponaosob doživljavao ovaj danak te je li za dječake to bio više namet ili povlastica, pitanja su na koja očitno ne možemo dati eksplicitan odgovor, ali ipak se kroz navedene primjere iz izvora može nazrijeti jedna drukčija slika devširme, slika koja govori ne samo o toliko nasilnoj i dramatičnoj pojavi, već, štoviše, i o pojavi koja je za dio podanika imala pozitivan predznak i koja je u nekim situacijama mogla djelovati kao povlastica, a ne kao namet. Predstavljeni izvori mogu dati neke, makar nepotpune, odgovore o konkretnim slučajevima, koji nam pomažu stvoriti opće ocjene i zaključke o instituciji devširme, kao i djelomično demistificirati sudbinu odvedenih dječaka i pokazati da ona nije nužno morala biti tragična.

Bibliografija

Izvori

Handžić, Adem. „O janjičarskom zakonu.“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 46 (1997): 141-150.

Kovačević, Ešref. „Jedan dokumenat o devširmi.“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 22-23 (1976): 203-209.

Matkovski, Aleksandar. „Prilog pitanju devširme.“ *Prilozi za orijentalnu filologiju* 14-15 (1969): 273-309.

Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine. Obradili Fehim Dž. Spaho i Ahmed S. Aličić. Priredila Behija Zlatar. Sarajevo: Orijentalni institut, 2007.

Popis sandžaka Požega 1579. godine. Prevela Fazileta Hafizović. Urednik Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2001.

Literatura

Alföldi, Laszlo M. „The Battle of Mohacs, 1526.“ U *From Hunyadi to Rákóczi: war and society in late medieval and early modern Hungary*, ur. János M. Bak i Béla K. Király,

189-201. New York: Social Science Monographs, Brooklyn College Press: Distributed by Columbia University Press, 1982.

Holjevac, Željko, Nenad Moaćanin. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam international, 2007.

Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje, s. v. „Devširme.“ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=14894> (posjet 26. 1. 2021.)

Husić, Aladin. „O regrutaciji u adžemi oglane u Bosni 1565. godine.“ *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 23/37 (2016): 43-64.

Imber, Colin. *The Ottoman Empire, 1300-1650: The Structure of Power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002.

İnalçık, Halil. *Osmansko Carstvo: klasično doba 1300. – 1600.* Preveo Dino Mujadžević. Zagreb: Srednja Europa, 2002.

Ménage, Victor L. „Some Notes on the Devshirme.“ *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 29/1 (1966): 64-78.

Moćanin, Nenad. *Turska Hrvatska*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

Devshirme as a Desirable Practice: A Few Examples from the Second Half of the 16th and the First Half of the 17th Century

Abstract:

Concerning the Christians of newly conquered European land, Sultan Murat II imposed the institution of devshirme, which gathered young suitable Christian boys to be turned into Janissaries. In this paper, by source analysis, it will be shown whether this seemingly cruel imposed order was actually something that Christian families were trying to avoid at all costs or whether there were some positive sides to devshirme. By looking at the sources, it has been shown that not only did devshirme affect Christians but also Muslims, that boys voluntarily applied for devshirme, and that some villages were spared from this levy. Cases like these point to the fact that we cannot talk about devshirme as a generally negative practice, although it, of course, does not mean it is solely positive practice. This only means that there are examples in which devshirme proved to be favorable or in which it was not rigidly followed through.

Keywords: devshirme, voluntary applying, exemptions from devshirme, Janissaries

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 17 2022.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVII, broj 17, 2022.

Glavni i odgovorni urednik
Ivan Mrnarević

Zamjenik glavnog urednika
Ivan Ćorić

Uredništvo
Petar Bešlić
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Mudrovčić
Tijana Vokal

Redakcija
Petar Bešlić
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Ivan Mudrovčić
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnik Uredništva
Petar Bešlić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Irena Bratičević
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Ivana Buljan
dr. sc. Ivana Gubić
dr. sc. Sanja Lazanin
dr. sc. Ana Pavlović

dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Kornelija Jurin Starčević
dr. sc. Goran Sunajko
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Zrinka Pešorda Vardić

Lektura za hrvatski jezik
Jozo Akrap
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Lea Ivanković
Lorena Lelek
Marija Mrnjavac
Martina Perak
Nika Pulig
Josipa Skenderović
Darko Vasilj
Jakov Zidarić
Matea Žnidarec

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Marko Maraković, FF-press

Prijevod s engleskog jezika
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Filip Šimunjak

Prijevod s mađarskog jezika
Saša Vuković

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o.

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i sredstvima koje je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>